

Jubilej

Dr. Jože Žontar – osemdesetletnik

Pred osemdesetimi leti, 15. marca 1932, se je v Kranju rodil Jože Žontar, arhivist, profesor, zgodovinar in doktor znanosti, ki je za svoje uspešno delo tako na arhivskem kot zgodovinskem področju prejel več nagrad, odlikovanj in pridobil najvišje znanstvene nazive.

To kratko karakteristiko, povezano z delom dr. Žontarja, verjetno pozna večina arhivskih delavcev in zgodovinarjev. Ko me je še v prejšnjem letu odgovorni urednik *Kronike* povprašal, ali bi napisala kaj ob njegovem letošnjem jubileju – dr. Žontar je bil namreč dvajset let ravnatelj *Zgodovinskega arhiva* Ljubljana, kjer je veliko let domovala tudi *Kronika* – sem privolila, obenem pa pomislila, kako čas beži, že osemdeset let. Pred nedavnim sem se namreč z njim srečala v arhivu, ko je v knjižnici iskal

podatke oziroma literaturo za svoj članek o začetkih arhivske službe v Sloveniji in je – tako kot vedno – tudi še povprašal: »Kako je kaj v arhivu? Pripravljate kako novo knjigo, razstavo?« Čeprav v pokoju, še vedno redno spremlja dogajanja in tudi aktivno piše in objavlja prispevke tako s področja arhivistike kot zgodovine.

Pred začetkom tega pisanja sem poiskala in pregledala zapise, ki so jih o dr. Žontarju do sedaj napisali njegovi sodelavci, kolegi, prijatelji, preletela sem njegovo bibliografijo in ugotovila, da je razen za zadnjih deset let, ko je v pokoju, o njegovem delu in posredno o njem napisanega že zelo veliko. Kaj naj torej sploh še napišem? Naj le v drugi obliki podam vse tisto, kar je bilo že napisano in je tako ali tako večinoma dostopno na spletu, vsak čas in za vsakogar? Ima to smisel? Opravljeno delo ostane, po njem največkrat ocenjujemo ljudi, malokrat pa se vprašamo, v kakšnih okoliščinah in razmerah je potekalo, koliko situacij, naključij ali pa tudi sreče je bilo včasih, da se je pokazal rezultat. To ve in nosi sam v sebi le vsak posameznik. Največkrat ni nikjer prostora (včasih tudi ne volje), da bi to zapisali, pa vendar je pomembno. Tako sem se odločila, da dr. Žontarja povabim na pogovor ob kavi in ga povprašam, kaj bi on sam povedal o svojem delu.

Dr. Žontar, ki si je in si še vedno najde čas za pogovor, je takoj pristal na to in telefonskemu klicu je še isti dan sledil prijeten pogovor, ko je samo po sebi umevno največ govoril on, kar pa je bil tudi namen. Pričakal me je pripravljen in pričel sistematično opisovati svojo prehojeno službeno pot in delo, mi pri tem povedal tudi marsikaj zanimivega, včasih s pripombo, da »to sicer ni za napisat«. Vtis in prva misel, ki sem jo imela, ko sva se poslovila, je bila, da pogovor vedno odpre oziroma naredi nova okna, skozi katera vidimo več, jasneje, nekatere stvari pričnemo dojemati drugače. Bila sem pripravljena, da pišem o njem za njegov jubilej.

Dr. Jože Žontar je po končani gimnaziji v Kranju leta 1955 diplomiral na enopredmetni smeri zgodovine na Prirodoslovno-matematični Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Takoj po diplomi se je zaposlil v arhivu in od tedaj dalje je pri svojem delu zelo uspešno povezoval arhivistiko z zgodovinsko znanostjo in obratno. Kljub temu da je bil ves čas aktivne službe zaposlen v arhivu – najprej sedemnajst let v Državnem arhivu Slovenije, nato je bil v letih 1972–1992 ravnatelj *Zgodovinskega arhiva* Ljubljana, potem do upokojitve (1999) vodja

Centra za strokovni razvoj pri Arhivu Republike Slovenije – je leta 1977 na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani z disertacijo *Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848* promoviral za doktorja zgodovinskih znanosti, nakar je že v naslednjem letu na isti fakulteti sledila njegova habilitacija za docenta. Leta 1985 je bil izvoljen za izrednega in 1990 za rednega profesorja na Oddelku za zgodovino, kjer je do konca šolskega leta 1999/2000 predaval arhivistiko in upravno zgodovino ter z njo povezan razvoj karakterističnih vrst arhivskega gradiva.

Njegova bibliografija kaže, da se je arhivski stroki posvečal vsestransko, tako s preučevanjem in reševanjem pravnih, strokovnih, materialnovarstvenih kot tudi organizacijskih in kadrovskih vprašanj. Na zgodovinskem področju pa je bila v ospredju njegovega preučevanja krajevna zgodovina, posebej zgodovina mest ter ustavno-upravna zgodovina po obdobjih. Sam pravi, da je bil njegov zelo širok spekter delovanja na arhivskem področju ter preučevanje struktur institucij z zgodovinskega stališča posledica nujnosti. Lotil se je vprašanja oziroma problema, ki se je pojavil, se pokazal za perečega oziroma ga je bilo potrebno rešiti.

Eden izmed teh je bil nedvomno že od vsega začetka njegovega dela vzpostavitev pravnega varstva arhivskega gradiva oziroma razvoj metod varstva arhivskega gradiva s poudarkom na zavarovanju in ohranitvi arhivskega gradiva vseh ustvarjalcev. V šestdesetih letih je na tem področju sodeloval še z dr. Sergijem Vilfanom, kasnejši zakonodajni predpisi do leta 1999 pa so bili pretežno vsi rezultat njegovega vztrajnega in strokovnega dela ter zavedanja o pomenu pravnega varstva arhivskega gradiva. Tako je imel na primer v osemdesetih letih, ko so sprejemali Zakon o naravni in kulturni dediščini in je bilo iz nepojasnjenih vzrokov iz njega izpuščeno arhivsko gradivo, dr. Žontar le nekaj dni časa, da je vstavil v zakon tudi določbe o arhivskem gradivu. V enem tednu, skoraj brez spanja, mu je takrat uspelo v zakon vnesti določila o arhivskem gradivu, ki so bila usklajena z zakonodajno pravno službo. Za posvetovanja, razprave z drugimi kolegi takrat enostavno ni bilo časa, je pa to izkoristil potem pri oblikovanju vrste pravilnikov, ki so sledili zakonu in so podrobneje predpisovali posamezna področja. Praktične potrebe so mu tudi že v prvi službi, ko se je soočil s prevzemanjem velikih količin gradiva, narekovale, da je izoblikoval oziroma razvil metodo odbiranja arhivskega gradiva (vnaprejšnji izločitveni seznam), jo vnesel v pravilnik, v naslednjih letih pa to področje rade volje predal Vladimirju Žumru. Izpostavljal je pomembnost trajne hrambe gradiva in poznavanje sistemov prvotne ureditve spisov.

Poudarjal je pomen izdelave pregledov arhivskega gradiva in njihovo predstavitev javnosti. Tako je bil sredi šestdesetih let vodja akcije za pripravo in

urednik Vodnika po arhivih Slovenije (1965), ki je prinesel pregled arhivskega gradiva ne samo v arhivih, ampak tudi v knjižnicah in muzejih. Ta pregled je s svojimi podatki pomenil tudi zelo dobro gradivo za elaborat o stanju, problemih in perspektivah arhivske službe v Sloveniji, ki ga je za sestavo republiškega arhivskega zakona pripravil dr. Sergij Vilfan kot osnovo za razpravo v republiški skupščini. Ko se je istočasno začela akcija za izdelavo jugoslovanske serije arhivskih vodnikov, je dr. Žontar zelo dobro sodeloval s kolegi iz drugih republik Jugoslavije in rezultat tvornega sodelovanja je bila izdaja vodnikov tudi za vse druge jugoslovanske republike. Jugoslavija je bila takrat ena prvih držav v srednji Evropi, ki ji je to uspelo. Izkušnje na tem področju so ga vodile v pripravljanje poti za uvedbo mednarodnih standardov popisovanja arhivskega gradiva in so v končni fazi našle svoje mesto v pravilniku za urejanje in popisovanje arhivskega gradiva. Tudi kasneje je dr. Žontar ves čas zelo dobro sodeloval s kolegi iz drugih jugoslovanskih republik, še posebej s Franjem Biljanom, dolgoletnim direktorjem Arhiva Jugoslavije. S svojimi razpravami, objavljanjem strokovnih člankov, tudi izkušnjami iz tujine je posredoval stanje in razvoj arhivske stroke v Sloveniji. Kratek čas je bil tudi urednik Arhivista, kjer je imel sicer v pripravi veliko načrtov, predlogov, a razmere takrat še niso bile zrele za njihovo izvedbo oziroma uresničitve. Dobro je sodeloval tudi z Zvezo arhivskih delavcev Jugoslavije.

Vzporedno z zakonodajo in v povezavi z njo je dr. Žontar vložil ogromno energije v oblikovanje in izgradnjo mreže arhivov v Sloveniji in ureditev financiranja arhivske dejavnosti. S svojimi prispevki o zgodovini, organizaciji, mreži arhivov ter neumornim prepričevanjem vsakokratnih političnih in upravnih struktur o nujnosti obstoja in razvoja arhivov kot tudi s prevzemanjem konkretnih strokovnih del za vzpostavitev arhivov oziroma arhivskih oddelkov, ko je na primer dobro leto dodatno vodil tudi arhivski oddelek v Novi Gorici, je uspel urediti razmere tudi na tem področju.

Prevzemi velikih količin arhivskega gradiva, s katerimi se je dr. Žontar srečal tudi zelo zgodaj, so posledično terjali ureditev oziroma vzpostavitev materialnega varstva gradiva, kamor sodijo tudi arhivska skladišča. V zvezi s tem je dr. Žontar poiskal strokovno pomoč pri Bavarskem arhivu v Münchnu, kjer so mu z nasveti in literaturo pomagali pri načrtovanju prizidka Arhiva Slovenije. Čeprav ob nasprotovanju stanovalcev bližnje ulice, ki pa jih je dr. Žontar na svoj miren način uspel umiriti in premostitvi še drugih težav z višjimi oblastmi, je Arhiv Slovenije po njegovi zaslugi dobil moderen prizidek, ki velja za prvo arhivsko novogradnjo v Sloveniji.

Dr. Žontar pa je dobil stanovske kolege v Bavarskem arhivu in s tem tudi kasneje dostop do vseh novosti na arhivskem področju. Z njimi je ves čas

zelo dobro sodeloval. Na področju materialnega varstva je potrebno omeniti tudi njegovo urejanje in pisanje razprav pri pripravi priročnika o arhivski tehniki (1972).

Dr. Žontar se je dejavno vključeval tudi v delo arhivskih stanovskih društev tako doma kot v tujini. Bil je tajnik in predsednik Arhivskega društva Slovenije, tudi podpredsednik Zveze arhivskih društev Jugoslavije. Razen da je bil urednik *Arhivista*, je bil tudi član uredniškega odbora časopisa *Arhivi*. Udeleževal se je arhivskih strokovnih kongresov, srečanj tako doma kot v tujini (Evropi, Združenih državah Amerike, pa tudi Afriki). Z izkušnjami s kongresov, srečanj in strokovnih obiskov v nemških, avstrijskih in italijanskih arhivih je v slovenski prostor vnašal spremembe in rešitve, tako da je slovenska arhivistika hodila vzporedno s sodobnim razvojem arhivske stroke, obenem pa je slovensko arhivistiko predstavljal v tujini. Od leta 1988 do 1996 je bil član komiteja Mednarodnega arhivskega sveta za vprašanja arhivskega šolanja in je leta 1994 v Ljubljani pripravil zelo uspešno mednarodno posvetovanje z naslovom *Spremembe v arhivskem šolanju kot posledica političnih sprememb v Vzhodni in Srednji Evropi*. Posvet ni bil uspešen samo po strokovni, temveč tudi po organizacijski in izvedbeni plati. Dr. Žontarju je uspelo zagotoviti dobro udeležbo predstavnikov iz takrat novih držav, nastalih v vzhodni Evropi, in visokih predstavnikov arhivske stroke iz srednje Evrope, ki so si takrat Slovenijo zapomnili ne le po uspešnem posvetu, temveč tudi po njenih lepotah, npr. enkratni Postojnski jami. Na področju izobraževanja je treba poleg že omenjenih predavanj iz arhivistike, ki jo je na Filozofski fakulteti v Ljubljani razširil na strukture institucij in vrste arhivskega gradiva (v smislu sodobnega pojmovanja arhivistike), omeniti njegovo sodelovanje v slovenskih in jugoslovanskih komisijah za arhivsko šolanje in izobraževanje, sodelovanje pri pripravi učbenikov in priročnikov za arhivistiko (*Arhivistika*, 1984; *Arhivska veda v 20. stoletju*, 2003; *Pravno urejanje varstva arhivskega gradiva za slovensko ozemlje do zadnje spremembe zakona*, 2007) ter posebej njegovo dolgoletno sodelovanje v komisiji za strokovne izpite iz arhivistike in priprave na izpite.

Tesna prepletenost njegovih arhivskih in zgodovinskih raziskovanj je prišla najbolj do izraza pri preučevanju in predstavljanju strukture upravnih in sodnih institucij. Dr. Žontar je po zgledih iz tujine spoznal veliko pomembnost poznavanja teh struktur za arhivsko stroko. Najprej je na tem področju pričel s predavanji. Arhivsko društvo je načrtovalo objavo predavanj, a do realizacije ni prišlo. Vendar je dr. Žontarju v sodelovanju s slovenskimi in deželnim arhivom Koroške in Štajerske in državnim arhivom v Trstu uspelo pripraviti publikacijo, ki je izšla leta 1988, *Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorski in*

Štajerski do leta 1918, pisano v treh jezikih, ki je ne samo doma v Sloveniji, ampak tudi v tujini ocenjena za zelo dober pripomoček pri preučevanju in iskanju virov ter podatkov za to obdobje. Leta 1998 je kot samostojna publikacija izšla tudi njegova študija o strukturi uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848.

Dr. Žontar se je in se posveča tudi preučevanju krajevne zgodovine s poudarkom na zgodovini mest (Ljubljana in območje Gorenjske) in v časovnem obsegu od srede 18. stoletja do druge svetovne vojne. Njegove prispevke najdemo v skoraj vseh strokovnih zgodovinskih časopisih in revijah, v večini krajevnih zbornikov Gorenjske (npr. v *Kranjskem zborniku*, zbornikih *Preddvora*, *Komende*, *Kamnika*, *Radovljice*), v zbornikih, posvečenih osebam (npr. *Grafenauerjevem* 1996, *Vilfanovem* 1999, *Gestrinovem* 1999, *Melikovem* 2001, *Avguštinovem* 2003, *Otopčevem* 2005, *Stiplovškovem* 2005, *Vojetovem* 2006), številna so njegova gesla v enciklopedijah (še posebej *Enciklopediji Slovenije*) in biografskih leksikonih. Njegov prvi znanstveni prispevek z naslovom *Neznana pisma Žiga Zoisa* pa je bil leta 1954 objavljen prav v *Kroniki*. Od samostojnih publikacij je potrebno omeniti ponatis *Zgodovine mesta Kranja* (1982), delo njegovega očeta dr. Josipa Žontarja, ki ga je pripravil, uredil in dopolnil z uvodno razpravo, nato že omenjeno publikacijo *Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848* (1998) ter *Kaznovana podjetnost: Kranjski trgovec in industrialec Franjo Sirc* (2005). Skupaj z ženo Majdo je pripravil tudi knjigo *Stavbenik Josip Slavec* (2001).

Podobno kot na arhivskem je bil tudi na zgodovinskem področju dejaven v stanovskem društvu in pri uredništvih zbornikov in časopisov. Tako je bil v letih 1982–1984 podpredsednik zgodovinskih društev Slovenije, v letih 1976–1982 pa predsednik sekcije za krajevno zgodovino pri *Zgodovinskem društvu Slovenije*. Bil je pobudnik in urednik zbornika *900 let Kranja* in knjige *Dokumenti slovenstva*, dolgoletni član uredniškega odbora *Kranjskega zbornika* ter v letih 1972–1978 urednik *Kronike*. Dr. Sergij Vilfan je v *Zgodovinskem časopisu* leta 1992 ob Žontarjevi šestdesetletnici zapisal: »Za večino tega urednikovanja (ki ga je Žontar vedno jemal zelo resno in ni le posojal imena) stoji vztrajno in energično delo ...« To zelo velja za čas, ko je bil urednik *Kronike* in mu je kljub sicer močnim nasprotovanjem, da je v Sloveniji že dovolj zgodovinskih revij, uspelo, da je *Kronika* ostala in se je uredilo njeno financiranje. Ko so ostali že obupali nad uspehom, je dr. Žontar še vedno hodil od vrat do vrat, dokler mu ni uspelo. Še zdaj se v spominu na to nasmehne in pravi: »Takrat sem toliko prehodil, da sem moral zamenjati podplate na čevljih.«

Ustvarjalnost dr. Žontarja izkazuje njegova bibliografija, njegovo uspešnost potrjujejo nagrade, ki

jih je prejel: dvakrat je še v študijskih letih prejel Prešernovo nagrado za seminarski nalogi Rimska cesta od Ljubljane do Kranja ter Zemljiško gospostvo Brdo pri Kranju v drugi polovici 18. stoletja; za posebne dosežke na področju kulture je leta 1984 prejel Župančičevo nagrado mesta Ljubljane, naslednje leto pa veliko plaketo občine Kranj kot priznanje za sodelovanje pri urejanju Kranjskega zbornika. Leta 2002 je za življenjsko delo prejel prvič podeljeno arhivsko Aškerčevo nagrado. Vsi, ki poznamo dr. Žontarja, pa vemo, da ima tudi kot človek velike kvalitete; je sicer strog in zahteven,

obenem zelo vztrajen, a vendar potrpežljiv in prijeten človek, ki je vsak čas pripravljen na pogovor in je korekten do vseh ljudi. Kot pravi sam, je njegovo vodilo delati, ravnati tako, da ne oškoduješ drugega in si ne na račun drugega pridobiti tega, kar si želiš.

Ob tej priložnosti dr. Žontarju čestitam ob njegovi osemdesetletnici in mu želim zdravja, da bi se lahko posvečal delu, ki ga veseli, in se mu skupaj z drugimi člani uredniškega odbora Kronike zahvaljujem za njegovo sodelovanje.

Sonja Anžič – Kemper